

Je to otázka stará a natrápila se již mnoho generací. Co je obsahem umění? Nedělnost? Všednost? Či obojí? Neleží šedivost všedního života mimo okruh umění? Nezačíná jeho působnost až tam, kde člověk, vyprostiv se zpod břemene povinností a nutností, na několik světlých okamžiků povznáší se nad skutečnost? Nebylo by umění všední, které tak snadno vede k tendenčnosti, jen násobením toho, co už tu je v míře svrchované?

Tak a jinak bylo nadhazováno, když se přemýšlelo o obsahu a účelu umění. Kdysi bylo možno utéci od těchto otázek poukazem na svrchovanost tvůrčí. Dnes však tak nelze. Umění sestupuje z nezodpovědného nebežanství k zodpovědnému lidství. Dříve tyto otázky nebyly také tolik citelné, neboť umění měšťácké, rostoucí z měšťáckého týdne, neznalo tak ostrého přechodu mezi nedělí a dnem všedním. Podívejme se na ty životy takových d'annunziovských hrdinů! Ti ve svém životě nedělali nic jiného, než že od neděle do neděle sváděli paničky, pořádali dostihy nebo pitky, chodili po obrazárnách, čtli krásně vázané knihy a z přejedení trápili se nad svou duší a nad světem, který svou všedností jim nevyhovoval. Zde bylo by snadno dokázat, že tito lidé, kteří chodili od krásy ke krásě, nepoznali krásu, ale plané estetictění. Majíce všechny dny sváteční, žili ubohý všední život. Vždyť svátek v duši i v týdnu potřebuje šest dnů všedních, šest dnů práce, nesnázi a přemáhání, aby uzrál.

Umění měšťácké odumírá. Nastupuje umění proletářské. V tomto, jako v samé jeho třídě, pojem neděle vedle dne všedního vystupuje mnohem ostřeji. Básník jeho zná tíhu práce a svátečnost odpočinku. To jsou znaky vnější. Vnitřním znakem pak je: víra a boj o nový lepší svět. Umění zasvěcuje se této víře i tomuto boji. Otázka všednosti či nedělnosti převádí se pak na to, zda má umění proletářské dělníku být zbraní pro tento boj, nebo uklidňujícím obvazem na rány. Tu umělec, vědom si svého úkolu při stavbě nového světa, pátrá po tom, jak by mu dostal co nejlépe. Individualistický lartpoullartismus padl; umělec nechce jen psát, ale hlavně: být slyšen. Dnes má být slyšen dělníkem-bojovníkem.

Kam však spadá působnost umění v životě dělníkově? Kdy dělník čte? Kdy jde do divadla, kdy sáhne po obraze? A odpovědí bude: po práci. Umění tedy přichází k němu, když shodil břemeno všedního dne a zasedl k tichému stolu. Jeho svaly jsou vyčerpány železnými stroji, jeho nervy podrážděny. Dnešní práce je těžká, tvrdá a dělník ví, že pracuje víc proti sobě než pro sebe. Všední skutečnost je pro něho nejhorší, vždyť právě on hledá z ní cestu k jiné, spravedlivější. Proto právem ptají se mnozí teoretikové nového umění: Má umění znovu ho strhovat do tohoto všedního života? Má mu zase stavět před oči jeho poníženost a bídu? Má tímto ho ponoukat k boji? Má ho přesvědčovat tím, čím už ho celý život dávno přesvědčil a co stavěno znovu a znovu před něho vzbuzuje spíše jeho nechuť než sílu?

Je mnoho pravdy v těchto otázkách. Méně však by jí bylo v závěrech, které by z nich vyvozovaly jedinečnost nedělního umění. Neboť tyto otázky i závěry hodí se jen na takzvané sociální romány a básničky, jejichž autor nezmohl se na nic jiného než na jakýsi oficiální soucit, sentimentálně stržžený dle všech pravidel bontónu. Tato „díla“ nepatří vůbec do umění. Čtu-li takovou knihu, zdá se mi vždy, že autor ponížil smutné hrdiny a ozářil je papírovou svatozáří mučednictví jedině proto, aby sám mohl nad nimi okázale soucítit, tj. aby se kochal na sobě něčím, co obecně se za „dobrou vlastnost“

považuje. Nebo taková sociální dramata v kinu! Přirozeně lid to nebaví a dává raději přednost hrabatům bravurně přeskakujícím každou propast a miliardářům podnikajícím krkolomné cesty v automobilech před ubohými dělníky, kteří po celých šest dílů nedělali nic jiného, než trpěli bezpráví, a které nakonec vysvobodí nějaká ministrova dceruška nebo jiný deus ex machina. Bylo by však klamné vyvozovat z toho (jak se šmahem děje), že lid miluje měšťácké a aristokratické. Vše je zaviněno omylem filmových spisovatelů, kteří bohaté a mocné štědrěji obdařují energií než ostatní. Lidu se hrabě a milionář líbí proto, že jsou představováni jako lidé smělých činů, odvážných rozhodnutí, kteří si sami razí cestu ku svému štěstí; je chladný k chudasům, protože jsou zkreslováni co lidé pasivní. Hle, když pojednou se objeví film, který vypadá z obvyklé konvence, když zabouří na plátně Edy Polo, ani hrabě, ani milionář, ale americký kovboj, který dovede těchto svých darů také oslnivě užívat, zda nezíská srdce předměstí za jediný večer?

Toto je zjev hlubší, než se na první pohled zdá. Edy Polo, toť živoucí osud tohoto lidu. Přepadán ze všech stran bandity, vystaven hrůzám a nesnázím, stotisíc překážek v cestě — to není jen Edy Polo, ale i nadšený jeho obdivovatel pod samou plachtou předměstských kin. Ale proč nadšený obdivovatel? Protože Edy bandity rozmlátí napadrtě, nesnáze a překážky překoná a nakonec dosáhne toho, po čem touží jeho statečné a nezmarné srdce. To chce divák. Vždyť přece hlavním znakem utiskovaného lidu není jen útisk a utrpení, ale nezdolná snaha z útisku a utrpení se vymanit.

Tento poznatek budiž nám klíčem k řešení všednosti či nedělnosti. Když přijdou ti, kteří budou tvrdit, že obsah umění má být jenom nedělní, že má být koupelí, procházkou do polí, květinou a ptákem, dejme si pozor, zda jejich umění nezavání příliš idylou. Hálka dnes křísit netřeba, neboť bojující dělník světa nepojímá svět jako idylu ani v neděli. Kdyby tu byly květiny, pole, lesy a ptáci, budou to jiné květiny a jiní ptáci, bude to vůbec jiná neděle, než jak

si ji v měšťáckém umění představovali. Stojí v ní jiný člověk. Nechce romantického vytržení z konkrétna a zapomnění. Chce konkrétní změnu konkrétna. Jeho každý sváteční okamžik těsně pojí se s těžkými hodinami, které ho do něj přivedly a které ho z něj také vyvedou. Tento člověk za čímsi jde a chce toho docílit. Neděle a všední den jsou u něho zevně tak rozděleny, a přece tolik se prostupují. Jsouť mu podobnostvím jeho boje a jeho vítězství. Jako kdysi sváteční štěstí unášelo lidi kamsi na nebesa a bylo jim zapomněním tohoto světa, tak dnes svátek je nejvyšším uvědoměním si jeho.

A umění? Velké umění má do sebe vždy cosi nedělního. Zní v něm zvony, ale i polnice. Docílí však toho umělec jen tím, že bude obsah svých děl stavět ze šťastných a vybojovaných jevů neděle? Jevy jen samy o sobě spadají do oblasti svátku nebo všedního dne. Ony však v umění nerozhodují. Rozhoduje tu mohutnost umělce. V ústech paumělce i nej-světější jevy jsou blátem. V šedivých úkonech denních nalézá umělec jiskru boží. Neděle — květ na stvolu všedních dnů, vítězství — ovoce na haluzích bojů, tento věčný poměr, vztah a prostupování zachytí srdce umělcovo na všem. Dnes ne ve znamení stavu, ale ve znamení růstu.

Svátečnost je znakem uměleckého díla; sváteční jevy však nejsou jediným předpokladem umělecké tvorby.

(Var I, str. 251—254, 15. 3. 1922)